

İKTİSATTA

3. YOL ARAYIŞI

İki kutuplu dünyayı çıkarları için elzem görenler, bu çıkarlara ortak olacak üçüncü bir kutbun oluşumuna hadsiz karşı çıkacaklardır. Önemli olan, bu menfaatlerin küçük bir grup¹ yerine geniş kitlelere fayda sağlayacak şekilde organize edilmesi ve bunun anlatılmasıdır.

İktisat kavramı;

- Antropolojik, sosyolojik ve tarihsel açılardan insan ve davranışları,
- Üretim kaynakları (sermaye),
- Mal ve hizmetler (arz),
- Alım gücü (gelirler),
- Rekabet,
- Siyasal yapı ve hukuk sistemi

gibi başlıklar üzerinden gelişmiş bir ilim dalıdır. Bu temel başlıkların çok sayıda alt değerlendirme kriterleri de işin içindedir.

Doktrin olarak yerleşmiş iktisat teorilerinin; özgürlük ve mülkiyet gibi kavramlar etrafında geliştirilmiş temel ilkeleri yanısıra klişeleştirilmiş insan prototipi ve bu değerlerin yaşanabilirliğini sağlayan siyasal ve hukuk yapılanmalarına ait kabulleri sözkonusudur. Ekonomi denilen bütüncül yapı ve bununla ilgilenen iktisat, salt para ve finans enstrümanları ile sınırlı bir uğraş alanı değildir. İktisat ilmi, temel tercihler doğrultusunda ulusal ve uluslararası platformlarda devlet, birey, kurum ve sistemlerin birbirleriyle olan ekonomik ilişkilerinin planlanması ve yürütülmesine hizmet eder.

Günümüze kadar gelen düşünce yapısı, insan ve mal hareketliliği, para, paranın yapısının altın karşılığından

çıkıp devletlerin (ya da paktların) savaş gücü ile belirlendiği bir yapıya evrilmesi, eğitim, teknoloji vd. unsurlardaki değişimler iktisat alanında da farklı düşüncelerin önünü açmaktadır. Her bir açılım bilinen doktrinlerin bütünlüklerini sorgulatmış ve türevlerinin oluşmasına sebep olmuştur..

Ekonomik değerlere sahip olunarak başlayan zenginleşmenin ardından kişi olsun, devletler olsun, önce bu elde edilmiş zenginliği koruma uğraşı verirler. Ardından mevcut olanın daha da artırılması kavgası başlar. Ekonomik değer taşıyan tüm kaynakların kontrol altında tutulması arzusu tetiklenir. Hegamonik güce meyilli yapıların gücünü pekiştirme çabası, böylelikle iktisat olgusunun serbest olmasını varsaydığı dinamikleri tehdit etmeye başlar.

Hâkim ekonomilerin hâkimiyetlerini idame ettirme stratejilerinin, ekonomik yaşama müdahale eden gizli eller olduğu, bugün net olarak görülmektedir.

Birey bazında dünyada elde edilen gelirlerin toplamının kabaca %85'inin %15'lik bir gruba ait olması, tersinden bakıldığında ise Dünya nüfusunun %85'inin Dünya Gayri Safi Hasılatı'nın %15'i ile yetiniyor olması, başlı başına bir çatışma teorisinin gerekçesi olarak karşımızdadır.²

Ekonomik sistem olarak, dünya ölçeğinde yapılanmış

ve halen uygulamalara hâkim iki ana kulvar mevcuttur. Kapitalizm ve Sosyalizm.

Bu ikili anlayışın birinin diğerine tam olarak alternatif oluşturamaması, bugün her iki yapıyı da siyaset arenasında birbirlerinin varlıklarının destekçisi haline getirmiştir. Çünkü insan fıtratı daha iyisi yoksa, kötünün iyisini benimsemeye meyyleder. Bu çıkarım "İki Kutuplu Dünya" sözünden hareketle söylenmiştir. Hakim güçlerin dünya üzerindeki paylaşım alanlarını karşılıklı belir-

Kapitalizmin hâkim olduğu sistemlerde devlet aygıtının, sermayenin temerküzüne sınırsız yol vermesi son derece sofistike birçok sorunun hazırlayıcısı olmuş ve egemenleştirilen azınlığın, çoğunluk üzerindeki hâkimiyeti, sosyal ve siyasal olarak da pekiştirilmiştir. Parayı elde etme konusunda becerikli olamayan güçsüz kitleler ise kademe kademe piyasaların dışında bırakılarak dünya ölçeğinde gelir eşitsizliği ve refah çemberinin daralmasına sebep olunmuştur. Fiilî durumda hâkim güç; askerî,

liyor olmalarını ifade eder. İki kutuplu dünyayı çıkarları için elzem görenlerin, bu çıkarlara ortak olacak üçüncü bir kutbun oluşmasına hangi düzeyde karşı çıkacaklarını kestirmek hiç de zor değildir.

Çok kabaca bakıldığında kapitalizme yönelen eleştirilerin temelinde, gerçek "Tam Rekabet Piyasası"nın oluşmasının olanaksızlığı ve gelir eşitsizliği sorunsalı yatar.

politik, ekonomik, hukukî egemenlik ve algı stratejileriyle dünyanın bir başka noktasındaki insanların üretimlerini acımasızca değersizleştirip elinden alabilmekte. Aynı sırada, türlü çalkantıların içinde olunmasına rağmen toplumları tepkisizleştiren bir büyü olarak, Liberalizm = Özgürlük algısı, etkin biçimde kullanılabilir.

Yine çok kabaca bir yaklaşımla; Marksizm teorik ola-

rak, kapitalizmin bölüşüm konularında oluşturduğu eşitsizliklere karşı tepkisel bir söyleme sahiptir. Ancak gerçek hayatta eşitlenebilmesi olanaksız unsurları ayırtırmayan sistemin sosyal yapı kurgusu ve bireyin kendini farklılaştırabilmesi noktasındaki kısıtlılık algısı, uygulamada görülen askerî disiplin, sistemin mülkiyet kurgusu, makro üretim ve gelişim motivasyonunu engelleyerek sistemin unsurlarını rekabetçi ortamdan çıkarmakta, böylelikle farklı ekonomik ve sosyal sorunlar gelişmektedir.

Çeşitli doğal kaynaklar ve jeopolitik avantajların motivasyonu ile kimi bölgesel başarı hikayeleri öne çıkarılsa da genel olarak sınırların kısıtlayıcı olmadığı ideal bir "Dünya Ülkesi" için, tüm insanları kapsayan, kabul görmüş bir iktisat teorisi söylemi henüz oluşmuş değil. Ancak uzun olmayan bir zaman diliminde tüm birikimlerin bir nüve etrafında biriktirilip insicamlı bir alternatif teorinin, iktisat dünyasının gündemine sunulması noktasına gelineceği açık...

Kur'ân'ın, hem bu dünya hem de ahiret yaşamı için rehber kriterleri içerdiği inkar edilemez. Ancak herkesin ahiret ideali olmayabilir. Allah (c.c.) böyle düşünenlere karşı da kayıtsız değildir.

Üretimde ve paylaşımda görülen fiili ve teorik sorunları yaşıyorken, ekonomi ile ilgili mevcut iki seçeneğin dışında bir düşünce sistemi geliştirmek, günümüzde hâlâ çözülmesi zor, zinde bir problem.

Problemi derinleştiren unsurun en önemli ayağı ise zenginleşmiş azınlık...

Diğeri ise gruplaşarak kendisi dışındakileri (millî, coğrafî, ırkî, sınıfsal gerekçelerle) ötekileştiren siyasal tercihler ve bu tercihlerin oluşumu olan zenginleşmiş azınlığın güdümündeki devletler ve paktlardır.

Dünyanın iktisat alanındaki gidişine çözüm olacak fitrî bir ekonomik modelin, yani üçüncü yol'un, mevcut iktisadî yapıların dogmalarının haricinde ve o gizli elleri tamamen devre dışı bırakarak tartışılıyor olmasının zamanı aslında çoktan gelmiştir. Modern ekonomi mühendisleri için bu alandaki arayışlar, sonuçta kaçınılmaz ve devrimci bir yönelişi doğuracaktır.

Dünyaya hâkim olan Kapitalist (Liberal) ya da Marxist (Sosyalist) öğretiler eksenindeki değerlendirmelere, çok daha geniş kitleleri ekonominin parçası haline getirebilecek farklı ve paylaşımcı bir çözüm teorisi ve iddialı bir duruşla katılmak gerekir. Bu söylem bütüncül bir yapıyı insicam içinde ortaya koyan, temellendirilebilir veriler ile olacaktır.

Bugüne kadar her iki doktrinden hareketle çok sayıda model ileri sürüldü, bir kısmı da denendi...

Kapitalist ve Marksist söylemlerin dışında, temelleri ve parametreleri farklı, kendi içinde dengeli, makro bir önerme söz konusu olabilir mi?

Dinlere ait kutsal kitapların, insanlığın düşünce sistemini ni genişlettiği, kavramsal açıdan zenginleştirdiğini biliyoruz. Tüm dinlerin hedefinin insanı yapılandırmak ve ona içinde yaşadığı kainatı tanıtmak olduğu düşünülürse, insanı ve davranışlarını anlamak için en geniş ve

sağlam kaynağın kutsal kitaplar olacağı kolayca anlaşılar. Biraz yakından bakıldığında, ekonomik hayatı ilgilendiren insan tercihlerine yönelik temellendirilebilir örnekler için kutsal kitapların, kolayca rededilemeyecek ortak

tanımları içeren kaynak olduğu görülür. Bu noktada bir metodun ortaya konması gerektiği açıktır.

İktisat alanında üçüncü yol arayışını imgeleştirip mevcut ortamda filizlendirmenin zorluğu bellidir. Kavramların bir çoğunun tüketilmiş olmasını da, yukarıda tanımlanan asıl engellerin yanında saymak gerekir. Algı yönetimlerinin etkin olduğu günümüzde yeni bir söylem için zihinlerde yer açmanın zorluklarını hesap etmeden yola çıkmak önemli bir eksiklik olur.

Günümüzde İslâm öğretileri ekseninde ekonomi konularına bakışın ağırlıklı olarak, faiz kavramı üzerinden finansal türev ürünlerin sıhhati üzerine yaklaşımlar olduğunu, hâkim ekonomilerin belirlediği sınırlar dahilinde edilgen bir durumda kalındığı görülüyor. Bu durum şüphesiz ki, içine doğduğumuz sorunlarla dolu hâkim ekonomik sistemin tehlikelerinden biran önce korunmak için bir mecburiyet sayılabilir.

Ancak böyle bir durumda kalmak kabul edilemez. Güvenilir bir ekonomik modeli kurgulayıp hayata geçirmek için gayret sarfetmek, dünya ölçeğinde aynı yönde düşünen toplumlar ile ortak bir ekonomik sistem üzerinde iş birliği arayışlarını geliştirmek kaçınılmazdır.

Bunun için öncelikle sanal da olsa bütüncül yapıları kurgulamak ve zihinleri bu söylemler ile düşünmeye, tartışmaya sevk etmek ve bir ideal etrafında fikirleri biriktirmek adımı öncelikle atılmalıdır. Geçmiş tüm deneyler gözden geçirilmeli, birikimler toparlanmalıdır. Bu, "bilen bir topluluk" için hem ümmete hem de insanlığa karşı sorumluluktur.

Adı ister "Doğal",³ ister "Fitrat",⁴ "Denge", "Adil", "Çoğaltan", "Paylaşım" ya da "Cennet" olsun; temelde ekonomik yaşama etki eden tanıma, bir şemsiye kavrama ihtiyacı olduğu açık. imgeleyecek ve ötekileştirmeyen ana

fikir söylemine, bir şemsiye kavrama ihtiyacı olduğu açık. Bu kavramın vaadedici ve sorun çözen bir yaklaşımı, ciltler dolusu kitap okumadan sokaktaki insana anlatıyor olması gerekir.

Üçüncü yol'un ismi olarak "İslâm Ekonomisi" kavramını, Kur'an-ı Kerim'de Rûm suresinin 30. ayetinden cesa-ret alarak vede birilerini ötekileştirdiği ve kendisine de sınırlar çizdiği için (en azından şimdilik) kullanmaktan kaçınıyorum. Bu şekilde başka olası kavramları da tartışmanın önü açılmalı.

Kur'an'ın hem bu dünya hem de ahiret yaşamı için rehber kriterleri içerdiği inkar edilemez. Ancak herkesin ahiret ideali olmayabilir. Allah (c.c.) böyle düşünenlere karşı da kayıtsız değildir. Sadece dünyayı düşünenler ile ahireti de düşünenlerin bir arada bulunduğu yaşam arenasında belli kabuller eşliğinde dengeyi sağlayacak bir modelin mutlaka var olması ve bulunup ortaya çıkarılması gerekir.⁵

Bu yaklaşıma karşı önyargılı olanlar çıkacaktır. Bu önyargının sahipleri "Kur'an dogmatik bir kaynaktır. Dolayısıyla konuya bilimsel yaklaşılamaz" diyeceklerdir. Gerçek ise böyle olmamalı. Zira arayış içinde olunan bir durumda tüm öneriler en ince detayına kadar değerlendirilir. Tarafsız düşünme, akıl bunu gerektirir. Sağlıklı düşünce ortamı oluştuğunda, farklı gerekçeler ile de olsa tarafların aynı sonuçları benimsemesi mümkündür.

Notlar

1. Bkz. Haşr suresi 7. ayet
2. Verilen rakamlardan daha vahim olanları da ileri sürülmektedir. Burada amaç konuya dikkat çekmektir.
3. 1. Tarıma dayalı iktisadi düzen. 2. Sanayi öncesi toplum düzeni. Üçüncü "takas ekonomisi (Kaynak: BSTS / İktisat Terimleri Sözlüğü)
4. **Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın fitratına çevir. O, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yaratığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din bu dindir. Ama insanların çoğu bunu bilmezler.** (Rûm 30/30)
5. **...İnsanlardan kimi der ki: "Rabbimiz! Bize ne vereceksen bu dünyada ver!" Onun Ahirette bir payı kalmaz.** (Bakara 2/200)

Onlardan kimi de şöyle der: "Rabbimiz! Bize bu dünyada güzellik ver, Ahirette de güzellik ver. Bizi o ateşin azabından koru!" (Bakara 2/201)

Bunlara kazandıklarından bir pay vardır. Allah hesabı çabuk görür. (Bakara 2/202)